INFRASTRUKTURA I EKOLOGIA TERENÓW WIEJSKICH
INFRASTRUCTURE AND ECOLOGY OF RURAL AREAS

Nr 3/IV/2013, POLSKA AKADEMIA NAUK, Oddział w Krakowie, s. 191–203
Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi

SYNTETYCZNA OCENA PREDYSPOZYCJI OBSZARÓW WIEJSKICH DO ROZWOJU AGROTURYSTYKI W ŚWIETLE METODY WZORCA ROZWOJU HELLWIGA NA PRZYKŁADZIE REGIONU GÓR ŚWIĘTOKRZYSKICH

Ewa Pałka, Patryk Brambert
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

THE SYNTHETIC ASSESSMENT OF PREDISPOSITIONS OF RURAL AREAS TO DEVELOPT AGROTOURISM WITH REFERENCE TO THE HELLWIG METHOD, THE CASE OF THE ŚWIĘTOKRZYSKIE MOUNTAINS

Streszczenie

W opracowaniu przedstawiono analizę predyspozycji obszarów wiejskich regionu Gór Świętokrzyskich do rozwoju agroturystyki. Rozważania dotyczą także oceny ogólnych możliwości rozwojowych badanych gmin. W analizie uwzględniono różnorodne predyspozycje rozwoju obszarów wiejskich regionu. Pokazano również podział gmin regionu Gór Świętokrzyskich uwzględniając zróżnicowany potencjał ich rozwoju. Dane statystyczne, wykorzystane do przeprowadzenia procedury obliczeniowej w części analitycznej, pochodzą z Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Kielcach.

Region Gór Świętokrzyskich został wybrany jako obszar badań, gdyż ma on specyficzne warunki rozwoju, które wyznaczają mu modelowy charakter. Ogólne wnioski wynikające z analizy literatury przedmiotu zweryfikowano wynikami badań przeprowadzonymi w oparciu o dostępne informacje empiryczne. Wykazano istnienie dużych dysproporcji w predyspozycjach rozwoju obszarów wiejskich rozpatrywanego obszaru. W końcowej części artykułu zawarto praktyczne wnioski. Problem przyszłości rolnictwa i obszarów wiejskich wielu regionów w Polsce nie został jak dotąd wyczerpany w literaturze. W oparciu o przeprowadzone wyniki

można stwierdzić potrzebę ponowienia badań o podobnym charakterze w przyszłości, aby sprawdzić występujące kierunki i tendencje rozwojowe.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, agroturystyka, predyspozycje rozwoju.

Summary

The general aim of the article is to analyze the predispositions of rural communes to the development of agrotourist in the Świętokrzyskie Mountains Region. The research also concerns the estimation of main predispositions to the development of rural areas in the region. The article shows the different conditions of rural areas development in Świętokrzyskie. It also discusses the distribution of communes in the Świętokrzyskie Mts. Region considering differential potential of their development. The aim of this study is also trying to estimate development predispositions in rural areas of the Świętokrzyskie Mts. Region. Statistical data supplied by WUS in Kielce were used to conduct the statistical analysis. Some diagnostic features were used in the characterization of the differential potential of development in rural areas.

The Świętokrzyskie Mts. Region was chosen as an area of research, because this area has special conditions of development in Poland. This study shows a huge disproportion in the predispositions of development in rural areas in the Świętokrzyskie. At the end, the article provides practical recommendations. The problem of the future of agriculture and rural areas in many regions of Poland has not been solved yet. The presented results of the researches show that the researches relating the future of agriculture and rural areas in the Świętokrzyskie Mts. Region should be monitored. Such researches should be conducted annually and progress (of change) should be appraised.

Key words: *rural areas, agrotourist, predispositions of development.*

WSTĘP

Agroturystyka jest formą turystyki wiejskiej związanej z rolnictwem. Gospodarstwa rolne są jednocześnie bazą noclegową i główną atrakcją turystyczną dla potencjalnych turystów. Jej domeną jest przestrzeń zapewniająca bliskość natury i swobodę poruszania się, ograniczająca kontakt z anonimowym tłumem, dająca możliwość osobistego kontaktu z innymi i sprzyjająca aktywności

fizycznej na świeżym powietrzu. Ponadto ta forma turystyki charakteryzuje się małą skalą występowania, co ułatwia nawiązanie wzajemnych więzi [Janowski 2004]. Wymienione cechy agroturystyki są jednocześnie jej głównymi zaletami, co podkreśla wielu autorów widząc potrzebę jej rozwoju. Celem wypoczynku agroturystycznego jest aktywny, relaksowy pobyt w gospodarstwie rolnym oraz udział w życiu rolnika i jego rodziny, a więc między innymi w pracach, zajęciach domowych i gospodarczych wykonywanych w obrębie zagrody oraz na terenach rolnych wchodzących w obręb gospodarstwa, a także przebywanie w zdrowym, wiejskim otoczeniu połączone z czynnym poznawaniem jego cech i osobliwości.

Podstawową formą usług agroturystycznych jest więc umożliwienie gościom przebywania na terenie gospodarstwa rolnego poprzez wynajmowanie im na cele noclegowe pomieszczeń mieszkalnych, zwanych też pokojami gościnnymi lub kwaterami prywatnymi.

Zdaniem Jasińskiej i Ciepieli [2009] systematycznie wzrasta udział agroturystyki w tworzeniu dochodu gospodarstw rolnych. Jest to istotne w aspekcie niskiej opłacalności i spadku znaczenia rolnictwa jako dziedziny gospodarki zapewniającej dochody i miejsca pracy.

Agroturystyka jest rozwijającym się w kraju segmentem rynku turystycznego [Karbowiak 2002]. Dogodne warunki do jej rozwoju w regionie Gór Świętokrzyskich wiążą się przede wszystkim z wysoką liczbą drobnych, indywidualnych gospodarstw rolnych, których właściciele poszukują dodatkowych źródeł zarobkowania. Według Zaręby [2000] w Polsce znajduje się około 9 tys. gospodarstw agroturystycznych oferujących 20-25 tys. miejsc noclegowych, które stanowią 0,4% ogółu gospodarstw rolnych w kraju.

Polska ma korzystne warunki dla rozwoju agroturystyki [Karbowiak, Łejmel 2000]. Dotyczy to zwłaszcza rejonów o niskim poziomie uprzemysłowienia i urbanizacji, małym udziale zatrudnienia w zawodach pozarolniczych, dużym bezrobociu, niewysokich dochodach ludności, posiadających równocześnie wolne zasoby mieszkaniowe, korzystne walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe, które w dużym stopniu predysponują do świadczenia usług turystycznych [Świetlikowska U., 2000].

Głównym celem niniejszego opracowania była próba oceny predyspozycji obszarów wiejskich regionu Gór Świętokrzyskich do rozwoju agroturystyki. Dokonano również podziału tychże gmin ze względu na zróżnicowany potencjał ich rozwoju.

CHARAKTERYSTYKA OBSZARU BADAŃ ORAZ OMÓWIENIE PROCESU OBLICZENIOWEGO

Region Gór Świętokrzyskich, położony w północno-zachodniej części województwa świętokrzyskiego, zajmuje powierzchnię 2,8 tys. km^2, co stanowi 23,9% terytorium województwa świętokrzyskiego. Pod względem administracyjnym obszar ten obejmuje: miasto Kielce, 4 gminy miejsko-wiejskie, do których należą: Bodzentyn, Chęciny, Suchedniów i Wąchock oraz 21 gmin wiejskich.

Region Gór Świętokrzyskich jest częścią makroregionu fizyczno-geograficznego Wyżyna Kielecka, podprowincji Wyżyna Małopolska, prowincji Wyżyny Polskie. Najważniejszą część makroregionu Wyżyna Kielecka stanowią Góry Świętokrzyskie z ich mikroregionami fizyczno-geograficznymi [Kondracki 1994].

Na obszarze charakteryzowanego regionu położone są 4 parki krajobrazowe: Suchedniowsko-Oblęgorski, Sieradowicki, Jeleniowski, Cisowsko-Orłowiński, które otaczają Świętokrzyski Park Narodowy. Ponad połowa powierzchni regionu objęta jest różnymi formami ochrony przyrody [Pałka 2011]. Zatem planowanie ruchu turystycznego oraz rozwoju gospodarczego powinno uwzględniać zasady zrównoważonego rozwoju. Ponadto należy wskazać dużą rolę obszarów wiejskich na terenie regionu Gór Świętokrzyskich.

Zgodnie z powyższym w pracy oceniono predyspozycje rozwojowe obszarów wiejskich regionu Gór Świętokrzyskich, dokonując ich typologii pod tym względem. Do tego celu wykorzystano metodę taksonomiczną Z. Hellwiga, tj. syntetyczną miarę (wzorzec) rozwoju [Nowak 2004], która jest najczęściej stosowaną zmienną w badaniach praktycznych [Ostasiewicz 1998]. Miernik uzyskano przy pomocy licznego zestawu wskaźników obliczonych z użyciem danych statystycznych, które zostały zaczerpnięte z bazy Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego. Przyjęto za Kosmaczewską [2006], że potencjał rozwojowy określony zostanie za pomocą następujących parametrów:

1. Aktywności gospodarczej, wyrażonej następującymi cechami:
   - liczbą pracujących w sektorze usług rynkowych w stosunku do ogółu pracujących,
   - udziałem sektora prywatnego w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej w gminie.

2. Aktywności miejscowego samorządu, wyrażonej:
   - dochodami własnymi gminy w przeliczeniu na 1 mieszkańca,
   - wydatkami inwestycyjnymi gminy w przeliczeniu na 1 mieszkańca,
3. Aktywności obywatelskiej, wyrażonej:
   - przeciętną frekwencją w wyborach,
   - liczbą czytelników bibliotek publicznych na 1 tys. mieszkańców,
4. Jakości lokalnej infrastruktury, wyrażonej:
   - długością dróg krajowych na 1 km^2 powierzchni gminy,
   - przeciętną liczbą ludności przypadającej na 1 placówkę pocztową i telekomunikacyjną,
   - zasobami mieszkaniowymi, mierzonymi przeciętną powierzchnią użytkową na 1 osobę.

Dodatkowo do oceny potencjału przyrodniczego przyjęto następujące wskaźniki:

- lesistości (% powierzchni gminy),
- udziału powierzchni łąk i pastwisk,
- zaludnienia.

Ostatnią uwzględnioną grupę stanowił potencjał demograficzny, wyrażony:

- udziałem bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym,
- współczynnikiem obciążenia demograficznego:

$$W = \frac{PRZ + PO}{PR} * 100$$

PRZ – liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym,
PO – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym,
PR – liczba ludności w wieku produkcyjnym.

- współczynnikiem starości demograficznej:

$$W = \frac{PO}{LL} * 100$$

PO – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym,
LL – ogólna liczba ludności.

Po obliczeniu wyżej wymienionych cech, wyznaczono 5 sfer, w obrębie których wykazano obszary o różnym potencjale rozwojowym. Są to sfery: przyrodnicza, ekonomiczna, społeczna, wyposażenia infrastrukturalnego i demograficzna. Miernik syntetyczny – będący wypadkową wszystkich zgrupowanych według obranych dziedzin zmiennych – pozwolił uporządkować jednostki w zależności od ich odległości od pewnego sztucznie skonstruowanego wzorca rozwoju (hierarchia liniowa). Zatem punktem wyjścia opisywanej procedury było określenie właściwych macierzy obserwacji, która zawierała identyfikatory ilustrujące gminy badanej zbiorowości. Kolejna czynność polegała na odpowiednim zróżnicowaniu zmiennych macierzy obserwacji, dzieląc je na stymulanty i destymulanty [Adamczyk 2003]. Macierze cech diagnostycznych stały się następnie podstawą konstrukcji wskaźnika syntetycznego po ich standaryzacji oraz zsumowaniu już ujednoliconych zmiennych dla każdej jednostki przestrzennej [Nowak E., 2004]. Ostatecznie w poszczególnych sferach uwzględniono kilka grup natężenia cech, a każdej z nich przyporządkowano ocenę potencjału rozwojowego. Dało to także możliwość określenia terytorialnego zróżnicowania predyspozycji rozwojowych agroturystyki w rozważanych gminach.

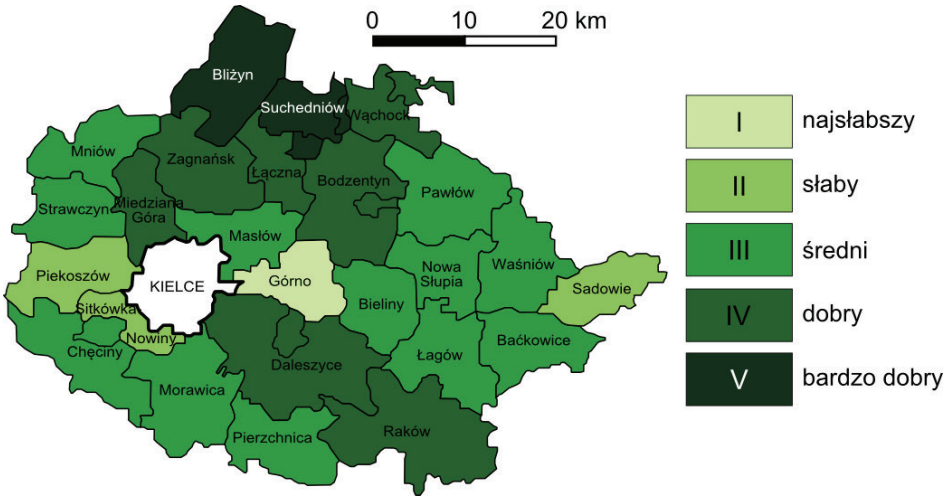

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.
Source: the authors' study based on statistical data from GUS.

Rysunek 1. Ocena potencjału przyrodniczego gmin regionu Gór Świętokrzyskich.
Figure 1. The estimation of natural potential in communes of the Świętokrzyskie Mts. Region.

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Analizując zróżnicowanie potencjału przyrodniczego obszarów wiejskich regionu Gór Świętokrzyskich można stwierdzić, że północna i południowo-wschodnia jego część pod tym względem dominuje, natomiast część wschodnia i zachodnia ma ten potencjał najsłabszy (rys. 1). Gminy zlokalizowane na północy, tj. Bliżyn i Suchedniów, odznaczają się bardzo dobrym potencjałem przyrodniczym. Wokół nich zlokalizowane są głównie tereny o dobrych właściwościach.

Pod względem potencjału gospodarczego, dobrymi predyspozycjami rozwojowymi odznaczają się gminy zlokalizowane w południowej części badanego regionu (rys. 2). W centrum przeważają tereny o średnich parametrach. Obszary o najsłabszym potencjale ekonomicznym występują przede wszystkim na północnych obrzeżach regionu a zarazem województwa świętokrzyskiego (Bliżyn, Suchedniów, Wąchock). Potwierdza to niejako fakt przynależności tych jednostek do bardzo dobrych lub dobrych ostoi przyrodniczych.

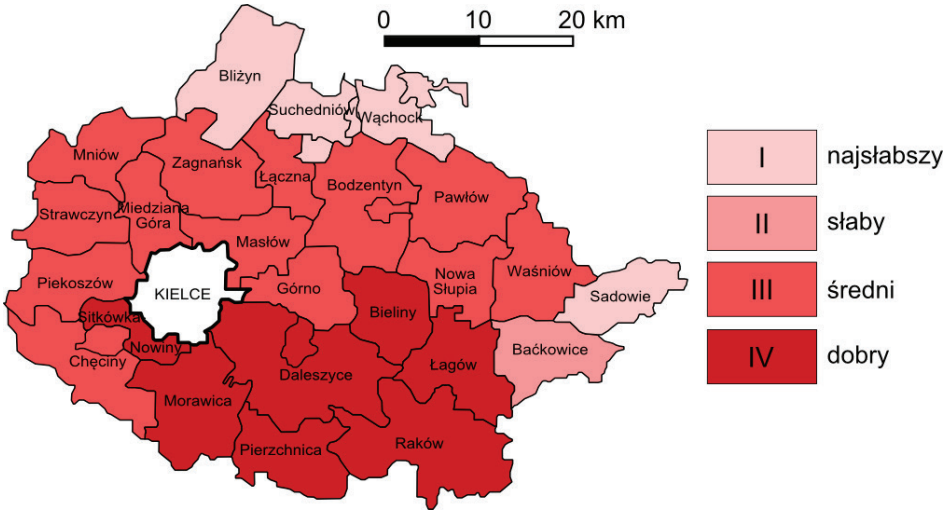

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.
Source: the authors' study based on statistical data from GUS.

Rysunek. 2. Ocena potencjału gospodarczego gmin regionu Gór Świętokrzyskich.
Figure 2. The estimation of economic potential of communes in the Świętokrzyskie Mts. Region.

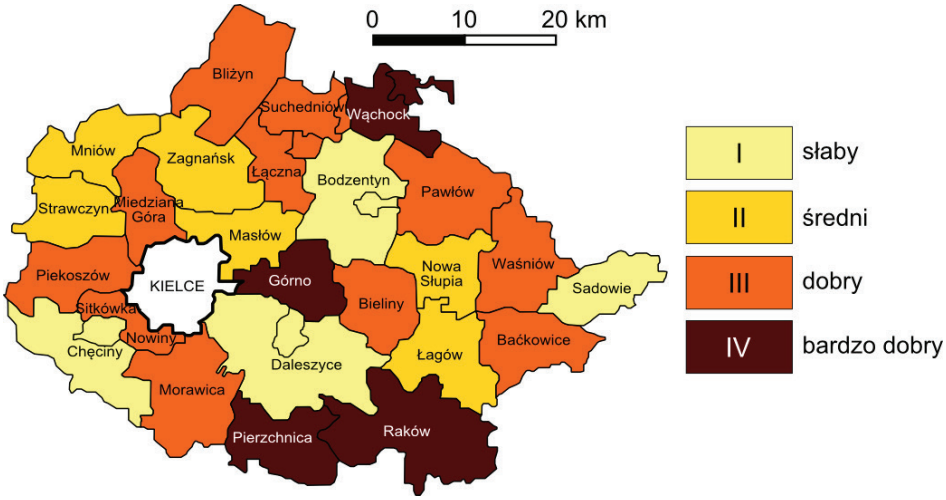

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.
Source: the authors' study based on statistical data from GUS.

Rysunek. 3. Ocena potencjału społecznego gmin regionu Gór Świętokrzyskich.
Figure 3. The estimation of social potential of communes in the Świętokrzyskie Mts. Region.

Najlepszym potencjałem społecznym charakteryzują się gminy zlokalizowane na południowy-wschód (Raków, Pierzchnica) i wschód od Kielc (Górno) oraz gmina miejsko-wiejska Wąchock, granicząca z ośrodkiem o genezie przemysłowej – Starachowicami (rys. 3). Dobrymi i średnimi walorami odznaczają się niemal wszystkie pozostałe gminy. Co ciekawe, słabe właściwości w tej sferze reprezentują 3 pozostałe gminy miejsko-wiejskie, czyli Bodzentyn, Daleszyce i Chęciny.

W odniesieniu do potencjału infrastruktury lokalnej można wskazać, że lepszymi uwarunkowaniami w tym zakresie odznaczają się gminy południowej i wschodniej części regionu, natomiast najsłabszymi gminy centralne i północne (rys. 4). Do bardzo dobrze i dobrze wyposażonych w infrastrukturę gmin należą: Pierzchnica, Raków, Baćkowice, Sadowie.

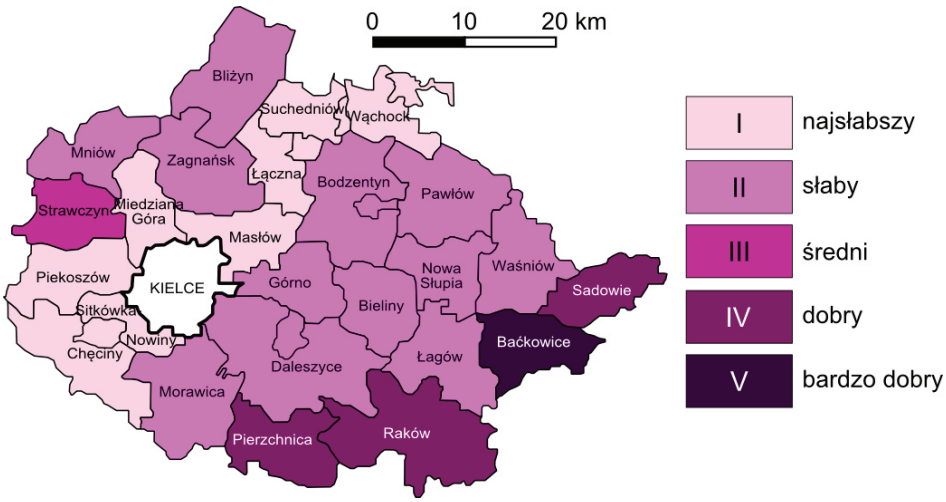

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.
Source: the authors' study based on statistical data from GUS.

Rysunek 4. Ocena potencjału infrastruktury lokalnej gmin regionu Gór Świętokrzyskich.
Figure 4. The estimation of potential of local infrastructure of communes in the Świętokrzyskie Mts. Region.

Biorąc pod uwagę potencjał demograficzny, wykazano, iż dobre parametry posiadają obszary wiejskie położone w bezpośredniej strefie podmiejskiej Kielc: Masłów, Miedziana Góra, Piekoszów, Sitkówka-Nowiny, Morawica, Daleszyce. Odzwierciedla to w dużym stopniu wcześniejsze badania współautora dotyczące potencjału ekonomicznego i atrakcyjności gospodarczej regionu Gór Świętokrzyskich [Brambert 2010], a także obszarów wiejskich województwa [Brambert 2011]. Wymieniane kilkakrotnie jednostki Bliżyn, Suchedniów, Wąchock, również należą do tej pierwszej grupy. Tereny o średnim potencjale demograficznym skupiły się w zachodniej części badanego obszaru, zaś te słabe oraz najsłabsze to jednostki z południowo-wschodniej i wschodniej części regionu (rys. 5).

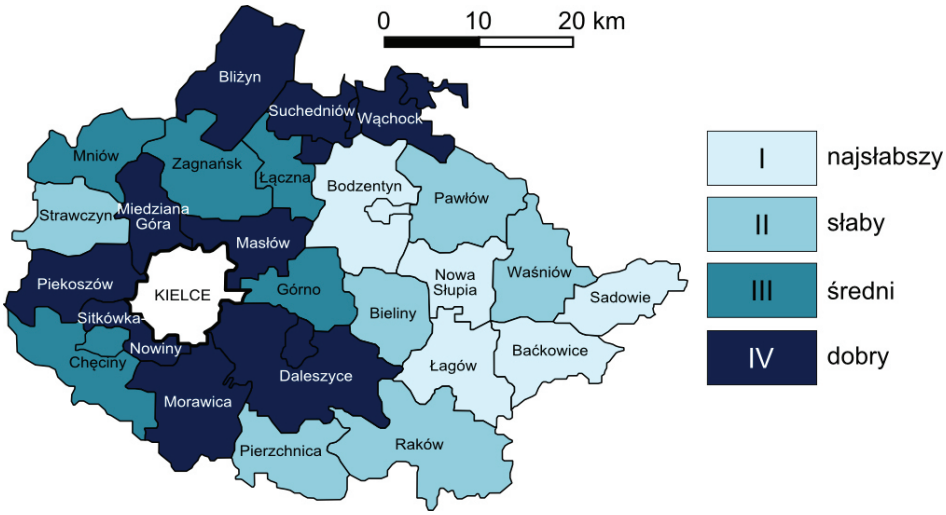

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.
Source: the authors' study based on statistical data from GUS.

Rysunek. 5. Ocena potencjału demograficznego gmin regionu Gór Świętokrzyskich.
Figure 5. The estimation of demographic potential of communes in the Świętokrzyskie Mts. Region.

W końcowej części przyjętej procedury badawczej dokonano delimitacji obszarów regionu Gór Świętokrzyskich o zróżnicowanych predyspozycjach rozwojowych agroturystyki (rys. 6). Uwzględnia ona w swej treści wcześniej analizowane sfery. Na tej podstawie sklasyfikowano 3 grupy obszarów – o słabym, średnim i najlepszym potencjale rozwojowym agroturystyki. Skupieniem najlepszych terenów są gminy zlokalizowane na południowy-wschód (Morawica, Daleszyce, Pierzchnica, Raków) i na północ od stolicy województwa (Miedziana Góra), jak również grupa gmin na północy regionu (Łączna, Suchedniów, Wąchock). Niekorzystne dla rozwoju agroturystyki okazały się tylko 3 gminy: Sadowie na wschodzie, Bliżyn na północy oraz Chęciny w części południowo-zachodniej.

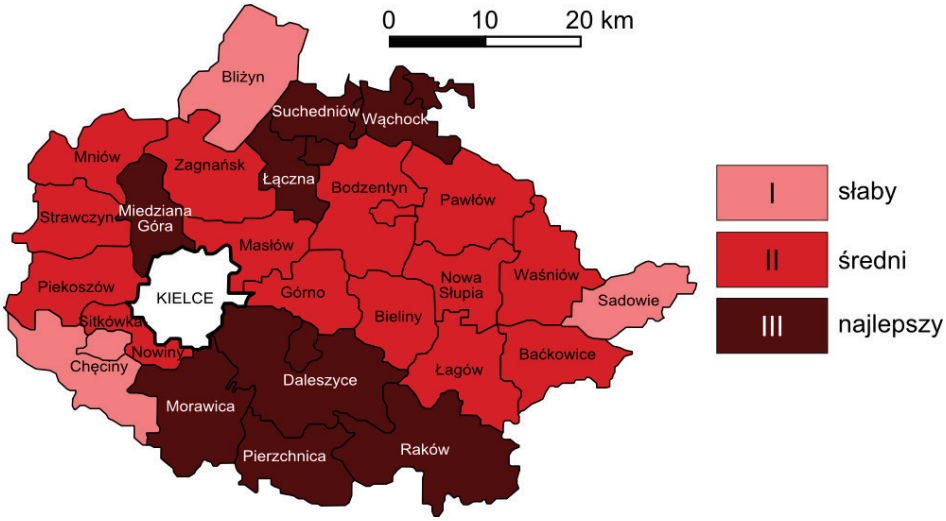

Źródło: opracowanie własne.
Source: the authors' study.

Rysunek 6. Potencjał rozwojowy agroturystyki na obszarach wiejskich regionu Gór Świętokrzyskich (według gmin).
Figure 6. The potential of agrotourist development in rural areas in the Świętokrzyskie Mts. Region (by communes).

PODSUMOWANIE

Podsumowując należy stwierdzić, że w regionie Gór Świętokrzyskich występują zróżnicowane predyspozycje obszarów wiejskich do rozwoju agroturystyki. Najlepszy potencjał rozwojowy dla tej formy turystyki zdiagnozowano na południu badanego regionu (Daleszyce, Morawica, Pierzchnica, Raków), następnie na północy (Suchedniów, Wąchock, Łączna) oraz w gminie Miedziana Góra w sąsiedztwie Kielc.

Wyniki przeprowadzonej analizy pokazały, że na pewnych obszarach regionu Gór Świętokrzyskich istnieją lepsze potencjalne warunki tworzenia gospodarstw agroturystycznych niż na innych. Jednak to, czy takie gospodarstwa

powstaną i czy utrzymają się na rynku zależy również od wielu innych czynników o różnym charakterze. Jak pokazują badania wielu autorów, współcześnie w rozwoju obszarów wiejskich bardzo istotną rolę odgrywają uwarunkowania ekonomiczne oraz czynnik ludzki.

Przedstawione rezultaty stwarzają dobre podstawy do kontynuacji badań. Istotne wydaje się ich powtórzenie po kilku latach, aby móc prześledzić miejsca poszczególnych gmin w rankingach określających predyspozycje. Wykonane rozważania mogą stać się impulsem do sprawdzenia, czy dobre predyspozycje wybranych gmin do rozwoju agroturystyki stały się jednocześnie bodźcem do korzystnych przemian społeczno-ekonomicznych zachodzących na obszarach wiejskich.

BIBLIOGRAFIA

Adamczyk S. (2003). Metodologiczne aspekty wyodrębniania regonów turystycznych oraz określania ich atrakcyjności turystycznej i dla inwestorów, [w:] E. Nowak (red.), Regionalne oraz lokalne czynniki i bariery rozwoju turystyki, Wszechnica Świętokrzyska, Instytut Geografii Akademii Świętokrzyskiej, Kielecki Oddział PTG, Kielce.

Brambert P. (2010). Potencjał gospodarczy regionu Gór Świętokrzyskich, [w:] I. Kiniorska, E. Pałka (red.), Turystyka szansą rozwoju obszarów wiejskich, Instytut Geografii Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach, PTG, Kielce.

Brambert P. (2011). Ocena potencjału przedsiębiorczości i atrakcyjności gospodarczej obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego, [w:] W. Kamińska (red.), Uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich. Wybrane problemy, Instytut Geografii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce.

Janowski I. (2004). Agroturystyka i ekoturystyka – szansą odmiany oblicza świętokrzyskiej wsi, [w:] Wybrane problemy rozwoju regionalnego. Prace Instytutu Geografii Akademii Świętokrzyskiej, z. 11, Kielce.

Jasińska A., Ciepiela G. A. (2009). Udział agroturystyki w tworzeniu dochodów gospodarstw rolnych, [w:] Jalinik M. (red.), Konkurencyjność produktów turystycznych, Politechnika Białostocka, Białystok.

Karbowiak K. (2002). Kształtowanie produktu w turystyce wiejskiej, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. IV, z. 6.

Karbowiak K., Łejmel K. (2000). Turystyka wiejska na obszarach chronionych, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, nr 2.

Kondracki J. (1994). Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne, Wydawnictwo PWN, Warszawa.

Kosmaczewska J. (2006). Syntetyczna ocena predyspozycji do rozwoju agroturystyki w gminach województwa wielkopolskiego z wykorzystaniem metody wzorca rozwoju Z. Hellwiga, [w:] B. Raszka, S. Bosiacki (red.), Gospodarka turystyczna w XXI wieku. Globalne wyzwania i zagrożenia, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań.

Nowak E. (2004). Metody klasyfikacji w badaniach geograficznych (analiza porównawcza), Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Kielce-Poznań.

Ostasiewicz W. (red.). (1998). Statystyczne metody analizy danych, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.

Pałka E. (2011). Atrakcyjny produkt turystyczny szansą rozwoju turystyki na przykładzie regionu Gór Świętokrzyskich, Problemy Zagospodarowania Ziem Górskich PAN, z. 58.

Świetlikowska U. (red.). (2000). Agroturystyka, Wydawnictwo Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa.

Zaręba D. (2000). Ekoturystyka-wyzwania i nadzieje, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Dr Ewa Pałka
Patryk Brambert
Instytut Geografii
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
Ul. Świętokrzyska 15
25-406 Kielce
e-mail:ewa.palka@ujk.edu.pl